

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING PEDAGOGIK MAHORATINI RIVOJLANTIRISHDA REFLEKSIV KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Sulhiddinova Sabrina Sirojiddinovna

O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim, Fan va
Innovatsiyalar Vazirligi Osiyo Xalqaro Universiteti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20770632>

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish jarayonida refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalasi yoritiladi. Refleksiya o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilishi, pedagogik qarorlarining natijasini baholashi, darsdagi kuchli va zaif tomonlarni aniqlashi hamda keyingi amaliy harakatlarni rejalashtirishi bilan bog'liq muhim kasbiy kompetensiyadir. Zamonaviy tadqiqotlarda refleksiv amaliyot bo'lajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlash, kasbiy o'z-o'zini baholash, pedagogik vaziyatlarga moslashish va uzluksiz rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi qayd etiladi. Tezisdagi refleksiv kundalik, portfolio, mentorlik suhbat, video-tahlil, o'zaro kuzatish va refleksiv savollar tizimidan foydalanish orqali pedagogik mahoratni rivojlantirish bo'yicha amaliy takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: bo'lajak o'qituvchi, pedagogik mahorat, refleksiya, refleksiv ko'nikma, o'z-o'zini baholash, metodika, kasbiy kompetensiya, mentorlik, portfolio.

Bugungi ta'lim tizimida bo'lajak o'qituvchidan nafaqat nazariy bilim, balki dars jarayonini mustaqil tahlil qilish, o'qituvchilar ehtiyojini anglash, turli pedagogik vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish va o'z faoliyatini doimiy takomillashtirib borish talab etiladi. Shu nuqtayi nazardan refleksiv ko'nikmalar pedagogik mahoratning asosiy tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Refleksiya o'qituvchi uchun oddiy xotirlash jarayoni emas, balki o'z tajribasini dalillar asosida baholash, xatolardan xulosa chiqarish va kelgusi darslarni sifat jihatidan yaxshilash vositasidir. Bo'lajak o'qituvchi refleksiv fikrlashga ega bo'lsa, u dars jarayonida faqat bilim beruvchi emas, balki o'qituvchi rivojlanishini kuzatuvchi, tahlil qiluvchi va ta'lim sifatini oshiruvchi mutaxassisga aylanadi.

Ilmiy adabiyotlarda refleksiv amaliyot o'qituvchini kasbiy o'sishga olib keluvchi muhim mexanizm sifatida talqin qilinadi. Masalan, Li tomonidan olib borilgan tadqiqotda refleksiv amaliyot bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi, tanqidiy fikrlashi va mustaqil kasbiy o'sishga intilishini kuchaytirishi ta'kidlanadi. Malicayning tadqiqotida esa refleksiv faoliyatlar, jumladan kundalik yuritish, tuzilmali fikr-mulohaza va kurs ishlari bilan bog'langan tahlil jarayonlari o'qituvchi nomzodlarida o'zini anglash, darsni boshqarish, o'qituvchilarni

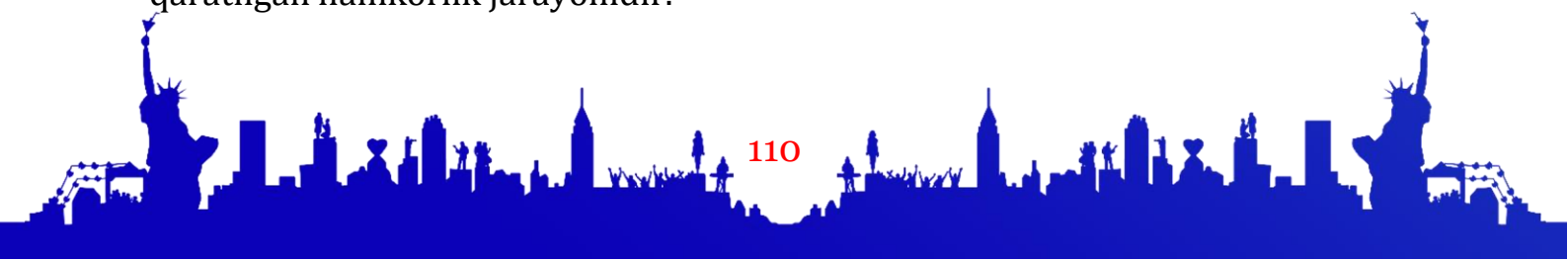

faollashtirish hamda o'qitish strategiyalarini takomillashtirishga yordam berishi ko'rsatilgan. Bu xulosalar bo'lajak o'qituvchini tayyorlashda refleksiv metodlarni alohida mashg'ulot sifatida emas, balki butun pedagogik tayyorgarlik jarayoniga integratsiya qilish zarurligini ko'rsatadi.

Refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishda eng avvalo refleksiyani muntazam, maqsadli va mezonlarga asoslangan jarayonga aylantirish lozim. Amaliyotda ko'p hollarda talaba darsdan keyin "dars yaxshi o'tdi" yoki "qiyin bo'ldi" kabi umumiy fikrlar bilan cheklanib qoladi. Bunday yondashuv chuqur pedagogik tahlilni shakllantirmaydi. Shuning uchun refleksiv faoliyat aniq savollar asosida tashkil etilishi kerak: dars maqsadi qay darajada amalga oshdi, o'quvchilar qaysi topshiriqda faol bo'ldi, qaysi metod kutilgan natijani bermadi, o'qituvchi nutqi va vaqt taqsimoti qanday bo'ldi, keyingi darsda nima o'zgartiriladi. Bunday savollar bo'lajak o'qituvchini yuzaki bahodan tahliliy fikrlashga olib keladi.

Portfolio metodi ham refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Portfolio tarkibiga dars ishlanmalari, kuzatuv varaqalari, o'z-o'zini baholash natijalari, mentor tavsiyalari, talabaning refleksiv yozuvlari va dars jarayonidan namunalar kiritiladi. Groom va Maunonen-Eskelinen portfolioni bo'lajak o'qituvchining o'z tajribasini baholash, tanqidiy yondashish va kasbiy o'sish yo'nalishlarini aniqlash vositasi sifatida izohlaydi. Scoupe, Delnoij va Beausaert tadqiqotida portfolio refleksiv fikrlash bilan birga bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy yaroqlilik kompetensiyalarini, xususan, ijtimoiy kompetensiya, o'ziga ishonch va uzluksiz o'rganish ko'nikmasini qo'llab-quvvatlashi aniqlangan. Shuning uchun portfolio faqat hujjatlar yig'indisi emas, balki talabaning kasbiy o'sish tarixini aks ettiruvchi tahliliy vosita sifatida baholanishi kerak.

Mentorlik suhbatlari refleksiv ko'nikmalarni chuqurlashtirishda alohida o'rin tutadi. Tajribali o'qituvchi yoki metodist talabaning darsini kuzatib, tayyor javob bermasdan, uni savollar orqali mustaqil xulosa chiqarishga yo'naltiradi. Tiainen va Lutovacning tadqiqotida peer group mentoring jarayonida bo'lajak o'qituvchilar video yozuvlar asosida birgalikda fikr yuritib, amaliy bilim va umumiy pedagogik tilni shakllantirgani ko'rsatilgan. Sempowicz va Hudson ham mentoring shaxsiy yondashuvi hamda hamkorlikka asoslangan suhbatlari talabalar refleksiyasini kuchaytirishini qayd etadi. Demak, samarali mentorlik nazorat qilish emas, balki talabaning kasbiy o'zini anglashini rivojlantirishga qaratilgan hamkorlik jarayonidir.

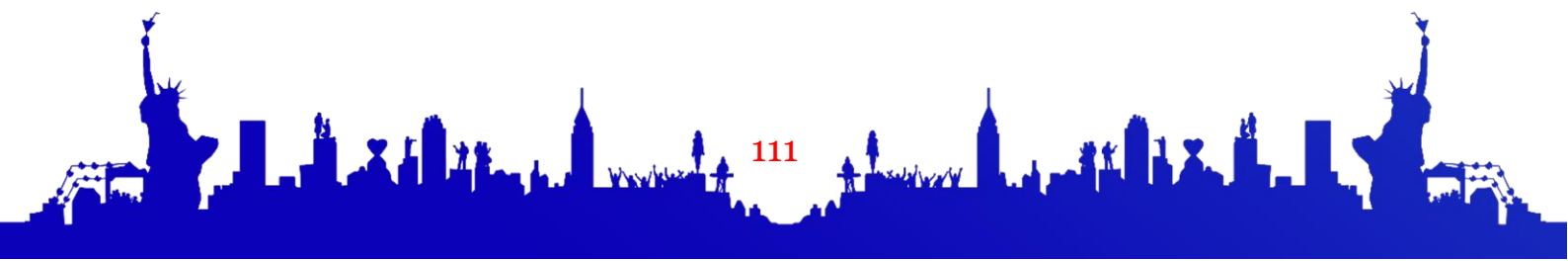
Video-tahlil metodi bo'lajak o'qituvchi uchun ayniqsa samarali hisoblanadi, chunki u dars jarayonini faqat xotira orqali emas, balki aniq dalillar asosida ko'rish imkonini beradi. Dars videosini qayta tomosha qilgan talaba o'z nutqi, savol berish usuli, tana tili, vaqtni boshqarishi, o'quvchilar bilan aloqasi va sinfdagi faollik darajasini aniqroq baholaydi. Shaaban tadqiqotida selfi-video, namunaviy dars videosi va peer coaching birgalikda qo'llanganda TEFL yo'nalishidagi talaba-o'qituvchilarning o'qitish amaliyoti yaxshilangani aniqlangan. Hidson tomonidan o'rganilgan video-kuchaytirilgan dialogik baholash esa dars kuzatuv, fikr-mulohaza va raqamli portfolio birlashganda reflektiv baholash yanada chuqur va tabiiy kechishini ko'rsatadi. Shu sababli video-tahlil metodikasida talaba avval o'zini baholashi, keyin tengdoshlari va mentordan fikr olishi, yakunda esa aniq rivojlanish rejasi tuzishi maqsadga muvofiqdir.

Quyidagi jadval reflektiv ko'nikmalarni rivojlantirishda qo'llaniladigan asosiy metodlar va ularning pedagogik natijalarini umumlashtiradi:

1-jadval

Bo'lajak o'qituvchilarda reflektiv ko'nikmalarni rivojlantirishning samarali metodlari va ularning pedagogik ahamiyati

Metod	Mazmuni	Rivojlantiriladigan ko'nikma	Kutiladigan natija
Reflektiv kundalik	Darsdan keyingi qisqa tahliliy yozuvlar	O'z-o'zini baholash, muammoni aniqlash	Talaba xatolarni ko'rib, keyingi reja tuzadi
Portfolio	Dars ishlanmalari, kuzatuvlar va refleksiylar to'plami	Kasbiy o'sishni kuzatish, dalil bilan baholash	Pedagogik rivojlanish dinamikasi aniqlanadi
Mentorlik suhbatlari	Metodist yoki tajribali o'qituvchi bilan tahliliy muloqot	Tanqidiy fikrlash, xulosa chiqarish	Mustaqil pedagogik qaror qabul qilish kuchayadi
Video-tahlil	Dars yozuvini qayta ko'rib chiqish	Nutq, vaqt, metod va sinf boshqaruvini tahlil qilish	Dars sifati dalillar asosida yaxshilanadi

O'zaro kuzatish	Tengdoshlar darsini mezon asosida kuzatish	Hamkorlik, konstruktiv fikr bildirish	Pedagogik tajriba almashinuvi kuchayadi
-----------------	--	---------------------------------------	---

Manba: Muallif tomonidan Lee (2005), Groom va Maunonen-Eskelinen (2006), Shaaban (2022), Michos va Petko (2024), Dmitrenko va boshqalar (2025) tadqiqotlari asosida tuzildi.

Jadvaldan ko'rinadiki, refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish birgina metod bilan cheklanmaydi. Kundalik talabaning shaxsiy tahlilini kuchaytirsang, portfolio rivojlanish dalillarini tizimlashtiradi, mentorlik suhbatlari esa talabaning tahliliy fikrini yo'naltiradi. Video-tahlil va o'zaro kuzatish esa dars jarayonini obyektiv ko'rish hamda pedagogik tajribani jamoaviy tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu metodlar kompleks qo'llanganda bo'lajak o'qituvchi darsni rejalashtirish, tashkil etish, baholash va takomillashtirish jarayonida faol subyektga aylanadi.

Metodikani takomillashtirish uchun refleksiv faoliyatni pedagogik amaliyotning barcha bosqichlariga kiritish zarur. Birinchi bosqichda talaba refleksiya mazmuni, mezonlari va savollar tizimi bilan tanishtiriladi. Ikkinchi bosqichda u dars kuzatadi, kundalik yozadi va mentor bilan suhbat qiladi. Uchinchi bosqichda talaba o'z darsini o'tkazadi, video-tahlil qiladi, tengdoshlardan fikr oladi va portfolioga dalillar joylaydi. To'rtinchi bosqichda esa o'z rivojlanishidagi o'zgarishlarni umumlashtirib, keyingi kasbiy maqsadlarini belgilaydi. Bunday bosqichli yondashuv refleksiyani tasodifiy topshiriqdan tizimli pedagogik texnologiyaga aylantiradi.

Refleksiv ko'nikmalarni baholashda faqat yozuv hajmi yoki topshiriqning bajarilgan-bajarilmaganiga qarash yetarli emas. Baholash mezonlari talabaning muammoni aniqlay olishi, dalil keltirishi, sabab-oqibat bog'liqligini tushuntirishi, muqobil yechim taklif qilishi va kelgusi harakat rejasini tuzishi kabi ko'rsatkichlarga asoslanishi kerak. Shu bilan birga, refleksiya jazolovchi baholashga aylanmasligi lozim. Aksincha, u talabaning o'zini erkin tahlil qilishi, xatoni rivojlanish imkoniyati sifatida qabul qilishi va pedagogik mas'uliyatni his etishiga xizmat qilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirishda refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish dolzarb masaladir. Refleksiv kundalik, portfolio, mentorlik suhbatlari, video-tahlil, o'zaro kuzatish va refleksiv savollar tizimini birgalikda qo'llash talabalarda tanqidiy fikrlash, kasbiy o'z-o'zini baholash, dars jarayonini dalillar asosida tahlil qilish hamda pedagogik qaror qabul qilish qobiliyatini kuchaytiradi. Bunday yondashuv natijasida bo'lajak o'qituvchi o'z faoliyatini muntazam baholaydigan,

yangilikka ochiq, mas'uliyatli va kasbiy rivojlanishga intiluvchi pedagog sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Lee, H. J. (2005). Understanding and assessing preservice teachers' reflective thinking. *Teaching and Teacher Education*, 21(6), 699–715.
2. Groom, B., & Maunonen-Eskelinen, I. (2006). The use of portfolios to develop reflective practice in teacher training: A comparative and collaborative approach between two teacher training providers in the UK and Finland. *Teaching in Higher Education*, 11(3), 291–300.
3. Göker, S. D. (2016). An Alternative Model of Reflective Teacher Supervision. *Journal of New Results in Science*, 13, 3560–3570.
4. Shaaban, S. S. A. (2022). Video-Based Reflection and Peer Coaching in Enhancing TEFL Student-Teachers' Teaching Practices. *Journal of Education and e-Learning Research*, 9(2).
5. Kilic, A. (2022). The Impact of Reflective Practices on Pre-Service Science Teachers' Classroom Teaching Practices. *Journal of Pedagogical Research*.
6. Tiainen, O., & Lutovac, S. (2022). Examining Peer Group Mentoring in Teaching Practicum and Its Impact on the Process of Pre-Service Teachers' Joint Reflection. *European Journal of Teacher Education*, 47(5), 676–694.

